

مبانی قرآنی شاخصه‌های خانواده مهدوی

معصومه سلیمه‌ای^۱

چکیده

انسان فطرتاً اجتماعی است و بسیاری از نیاز هایش در جامعه اسخ داده می شود خانواده اولین نهاد اجتماعی است که شخصیت افراد انسانی در خانواده پایه ریزی و شکل می گیرد. تربیت انسانها از خانواده شروع می شود و مسیر انسانها را مشخص می کند. برای تربیت الگوهایی متعددی وجود دارد که یکی از الگوهای مطلوب از دیدگاه دینی تربیت مهدوی است که توسط خانواده های مهدوی اعمال و اجرا می شود. در دنیای مدرن با وجود امکانات و رفاه گاه افراد به لحاظ اخلاقی و انسانی درست تربیت نشدند و در مسیر بی راه قرار میگیرند. لذا ضرورت انجام این تحقیق با هدف معرفی شاخص های خانواده محور بر مبنای قرآن حاصل و به روش توصیفی انجام شد تا نور هدایتی برای خانواده های دغدغه مند باشد. با بررسی های انجام شده، شاخص های مطرح در خانواده مهدوی عبارتند از : خود سازی که فرد را به فطرت پاک الهی و مسیر هدایت پیش می برد. تقویت ایمان و تقوای الهی که پایه ی هدایت انسان می باشد. صبر و بردباری در برابر مشکلات و محبت و دوستی.

کلید واژه ها: خانواده، شاخص، مهدوی،

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه ریحانه النبی (سلام الله علیها) رفسنجان.

مقدمه

انسان موجودی فطرتاً اجتماعی است تا بسیاری از نیازهایش را با کمک سایر افراد بر طرف کند. خانواده یکی از اولین نهاد اجتماعی است و به تعبیری اولین نهاد تشکیل جامعه است که با ازدواج زن و مرد شکل می‌گیرد. با تولد فرزندان گسترش می‌یابد خانواده مهمترین نهادی است که پایه و اساس شخصیت افراد در آن شکل می‌گیرد.

تربیت ابعاد مختلف شخصیت انسان در خانواده انجام می‌گیرد از آنجا که خانواده نقش مهمی در تربیت و شخصیت افراد دارد بسیار مهم و مورد توجه اسلام است. پس الگوهای مطلوبی را می‌توان از متن شریعت اسلام استخراج کرد و به عنوان الگو معرفی کرد یکی از الگوهای خانواده مطلوب خانواده مهدوی است که با شاخص‌ها و ویژگی‌های برجسته معیار و ملاک ارزیابی است حال اینکه خانواده مهدی یاور چگونه خانواده‌ای است و شاخصه‌های آن کدامند و اینکه آیا در آیات و روایات به این شاخصه‌ها پرداخته شده است یا نه سوالاتی است که این تحقیق به دنبال پاسخگویی به آنهاست.

در خانواده مهدوی پدر و مادر برای کودک همه چیز هستند هم غذای جسم و هم غذای روح هم معلمند و هم مربی، هم رفیق زندگی و هم انیس و مونس هم عقلمند و هم عاطفه رشد طبیعی کودکان در دامن پر مهر مادران و پدران شایسته شکل می‌گیرد و آنجا که شایستگی و وظیفه شناسی از محیط زندگی خانواده فاصله بگیرد خطری بزرگ متوجه فرزندان است. وقتی در محیط خانواده محبت و یکرنگی نباشد و والدین به دیده تبعیض به فرزندان بنگرند و با خشونت و ملامت و اهانت با فرزندان خود سخن بگویند زندگی برای فرزندان تیره و تار خواهد شد در چنین خانواده‌ای فرزندان از خانواده دور شده و به سمت دوستان نالایق روی می‌آورند.

در جامعه امروزی کشور مسلمان ایران خانواده‌ها از الگوهای مطلوب فاصله گرفته و دنیای مادی فرزندان را مهمتر تلقی کرده‌اند. توجه به مادی‌گرایی و الگو برداری از فرهنگ غربی در مدل خانواده‌ها آسیب‌های متعددی را برای خانواده به دنبال خواهد داشت آسیب‌های چون طلاق عاطفی زوجین، فساد اخلاقی زنان و مردان متاهل و همچنین اجتماعی که گریبانگیر فرزندان نیز خواهد شد. پیشگیری و رفع چنین آسیب‌هایی الگو برداری از نمونه‌های مطلوب خانواده را می‌طلبد که یکی از این الگوها خانواده مهدوی محور است. پس ضرورت انجام این تحقیق در جهت معرفی مبانی قرآنی شاخصه‌های خانواده مهدی محور

حاصل شده است.

در باب موضوع مورد بحث مکتوباتی وجود دارد که به مواردی اشاره می‌شود:

۱- کتاب خانواده و تربیت مهدوی. راهکارهای عملی برای تربیت نسل منتظر و مهدوی یاور. در این کتاب به آن اشاره شده که در کتاب‌های دیگر به این شکل پرداخته نشده یا اینکه در مورد محدودی به آن پرداخته شده.

۲- کتاب سبک زندگی عاقلانه و زیرکانه. در این کتاب بیشتر در مورد نشاط و شادابی معنوی و افزایش خردورزی در زندگی و راههای دور ماندن از تردید و درماندگی و دور ماندن از درگیری و افسردگی بیان شده است.

۳- کتاب اخلاق در خانواده. در این کتاب بیشتر به اهمیت دادن به فضائل اخلاقی و تشویق فرزندان به انجام دادن واجبات و دوری از رذایل اخلاقی و پرهیز فرزندان به انجام دادن آن و ترک محرمات بیان شده است.

الف) مفهوم شناسی

۱- تربیت

تربیت از ریشه رب گرفته شده. رب در لغت به معنای پرورتن، سرپرست و رهبری کردن.^۱

^۱ اختریان، فرهنگ فارسی به فارسی پیام، ص ۱۴۱.

تربیت در اصطلاح: تربیت عبارت است از انتخاب رفتار و گفتار مناسب. ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت تا بتواند استعدادهای نهفته‌اش را در تمام ابعاد وجودی خودش به طور هماهنگ پرورش داده و شکوفا سازد و به سوی اهداف و کمال مطلوب حرکت کند.

۲- مهدویت

مهدویت در لغت، یا مصدر جعلی است و یا صفتی منسوب از مهدی است یعنی مهدویت که یک کلمه عربی است و از واژه مهدی گرفته شده اسم مفعول و به معنای هدایت شده است.^۱

مهدویت در اصطلاح یعنی روش رفتار فکر و عقیده‌ای که به حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) انتساب داشته باشد پس مهدویت یعنی معتقد بودن به وجود حضرت مهدی و یا طریقه و رفتاری که منتسب به اعتقاد و باور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) باشد.

۳- خانواده

خانواده در لغت، خاندان، اهل خانه و اهل بیت.^۲

خانواده از نظر اصطلاحی، نهادی است که بر پایه ازدواج زن و مرد شکل می‌گیرد و با تولید مثل شامل فرزندان هم می‌شود.

ب) مهدویت از دیدگاه اسلام

یکی از مسائل مهم که همیشه مورد بحث بین مسلمانان و مذاهب مختلف و همچنین ادیان دیگر بوده بحث مهدویت است که هر یک از آنها نظرات خاص خودشان با ذکر دلایل خود دارند. علماء بزرگ اسلام کاملترین نظرات را با استفاده از آیات قرآن و روایات موجود درباره این موضوع دارند و بین آنها مباحث مختلفی مطرح شده است و هر یک از آنها با استدلال‌های خود بر ضرورت مهدویت و وجود امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) تأکید کردند برخی از منکران مهدویت که وجود امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) را مانع بزرگی بر تحقق اهداف شوم ظلم و ستم بر مردم مظلوم می‌دانند با انکار این موضوع و ایجاد شبهات مختلف در این مسیر خواسته‌اند انحراف در ذهن مردم ایجاد کنند و انسان‌هایی که امیدوار به ظهور و برپایی عدالت و قسط در بین جوامع و پایان ظلم و ستم

^۱ معین، فرهنگ فارسی، ص ۱۱۷۲.

^۲ همان، ص ۳۹۶.

هستند را ناامید کنند.

مسئله مهدویت به صراحت در قرآن نیامده اما در کتاب معجم احادیث امام مهدی (عج)، محققین برخی آیات قرآن را مرتبط به موضوع مهدویت دانسته‌اند.^۱ مفسران شیعه در باب مسئله مهدویت آیاتی را در دودسته معرفی کردند.

۱. آیاتی که بر ضرورت وجود امام تأکید دارد: مثل آیه «وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»^۲ و برای هر گروهی هدایت کننده‌ای است. امام صادق (ع) در تفسیر آیه فرمودند: «در هر زمانی امامی از خاندان ما وجود دارد که مردم را به آنچه رسول خدا (ص) آورده، هدایت می‌کند».^۳ و آیه «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»^۴ در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد.

۲. آیاتی که به حکومت صالحان و مؤمنان بر روی زمین اشاره دارد: مثل آیه ۱۰۵ سوره انبیاء و آیه ۵ سوره قصص. همچنین در آیه ۵۵ سوره نور خداوند حکومت و جانشینی مومنان و صالحان را به عنوان وعده الهی بر بندگان مومن خود بیان می‌کند و امنیت و آرامش را مژده می‌دهد.^۵

بنابر اعتقاد شیعیان و با استفاده از احادیث ائمه، انتظار فرج یکی از مهم ترین اعمال در عصر غیبت است و اهمیت آن مثل شمشیر زدن پیشاپیش پیامبر خدا (ص) می‌باشد. امام صادق (ع) می‌فرماید: «مَنْ مَاتَ مُنْتَظِرًا كَانَ بِمَنْزِلَةِ الضَّارِبِ بَيْنَ يَدَي رَسُولِ اللَّهِ (ص) بِالسَّيْفِ».^۶

استفاده از واژه مهدی به معنای منجی و نجات‌بخش عمدتاً بر اساس احادیث نبوی است. «الْمَهْدِيُّ مِنْ وَلَدِي، وَجْهُهُ كَالْكَوْكَبِ الدُّرِّيِّ، وَاللُّونُ لَوْنٌ عَرَبِيٌّ، وَالْجِسْمُ جِسْمٌ إِسْرَائِيلِي، يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مَلَأَتْ جَوْرًا، يَرْضَى بِخِلَافَتِهِ أَهْلُ السَّمَاءِ وَالطَّيْرِ فِي الْجَوِّ

۱. جمعی از محققین، معجم احادیث امام مهدی، جلد ۵.

۲. سوره رعد، آیه ۷.

۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۵.

۴. سوره انبیاء، آیه ۱۰۵.

۵. فرزی، محمدعلی، امید سبز، ص ۳۴.

۶. مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ ق، ج ۵۲، ص: ۱۴۶.

مقاومت، بردباری و پایداری در مسیر انتظار موعود از مهم ترین شاخصه های الگوی خانواده مهدوی است و آن بدین معناست که درجه استقامت هر خانواده ای بر مشکلات و مسائل ناشی از غیبت متفاوت است. خانواده ای که مطابق آموزه های قرآنی، صبر را از عوامل آزمایش الهی به حساب می آورد موفق تر و کامیاب تر عمل خواهد نمود. خداوند متعال می فرماید: «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ»^۱ قطعاً همه شما را با ترس و گرسنگی و کمبود مالی و جانی و میوه ها ابتلا می نمایم و بشارت باد بر پایداران.

پس یکی از شاخص ها، استقامت در مقابل نقصان ها و کمبودهاست. «مقاومت و پایداری از آن جهت که مسلمانان به ویژه شیعیان را در برابر ظلم ها، فسادها و... ثابت و پابرجا نگه می دارد و به آنان دل و جرئت می دهد تا در برابر دشمنان اسلام مقاومت و ایستادگی کنند ارزشمند است. بردباری و مقاومت موجب ثبات قدم برای معتقد به منجی و منتظر است که سرمایه روحی بزرگی به شمار می رود»^۲

در روایتی از امام سجاد علیه السلام آمده است: مردمانی که در روزگار غیبت به سر می برند معتقد و منتظرند. آنان از مردمان همه دوران ها افضل اند؛ زیرا خدای متعال به آنان خرد و فهم و معرفتی داده است که غیبت امام برای آنان مانند حضور است. ایشان در ادامه می فرماید: «خداوند این مردمان را مانند سربازان پیکارگر صدر اسلام قرار داده است؛ همانان که در رکاب پیامبر صلی الله علیه و آله شمشیر می زدند و پیکار می کردند. آنانند اخلاص پیشگان حقیقی و آنانند شیعیان واقعی و آنانند که (در نهان و عیان) مردم را به دین خدا دعوت می کنند»^۳

صبر و پایداری و دعوت یکدیگر به استقامت و بردباری برای هر خانواده شیعی منتظر که در زندگی خود، با اندوه و امیدواری توأمان، به تکالیف و مسئولیت های دینی خود عمل می کند، ارزشی والا محسوب می شود. رابطه با امام در حین صبر بر مشکلات عصر غیبت را می توان از آموزه های قرآنی فرا گرفت؛ آنجا که در قرآن آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۴ ای کسانی که ایمان آورده اید، صبری کنید و استقامت ورزیده و از مرزها مراقبت کنید و از خداپروا کنید، باشد که رستگار شوید.

۴- محبت و دوستی

۱. سوره بقره، آیه ۱۵۵.

۲. دار مستتر، مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری، ترجمه محسن جهانسوز، ص ۳۹.

۳. سیداسدالله هاشمی شهیدی، ظهور حضرت مهدی عج از دیدگاه اسلام مذاهب و علل جهان، ص ۲۲۴.

۴. سوره آل عمران، آیه ۲۰۰.

شاخص دیگر خانواده مهدوی محبت و دوستی است. اساس و قوام زندگی اجتماعی مبتنی بر نوع دوستی، محبت به یکدیگر، عشق علاقه و احترام است و رحم و شفقت و دلسوزی نسبت به دیگران، در فطرت پاک انسان‌ها، به ودیعه نهاده شده است. در اسلام تأکید زیادی بر محبت و دوستی شده و به عنوان رکن مهم و اصلی ایمان مطرح گردیده است. چنان‌که از امام صادق (ع) نقل شده است: «آیا ایمان، جزء دوستی و دشمنی در راه خدا است؟»^۱ در واقع صلاح و سامان اجتماع، در سایه الفت، انس و محبت بین افراد آن حاصل می‌شود و جامعه وقتی سعادتمند است که هرچه بیشتر بین افراد آن مودت و الفت برقرار باشد. سامان یابی و رشد جامعه مبتنی بر این امر است و ارسال رسولان و انزال کتاب‌های آسمانی هم برای این هدف بوده است.

کارسازترین شیوه در تربیت و راهنمایی دیگران، محبت و شفقت است. بزرگ‌ترین معجزه یک مربی و ارشادگر، در مهربانی و نیکدلی او نهفته است. پایه و اساس تربیت دینی و پرورش اخلاقی انسان‌ها، دوستی با مردم و ابراز عشق و علاقه به آنان است. به یقین می‌توان گفت تعلیم و تربیتی که از روی مهرورزی و دلسوزی باشد، بهترین و ماندنی‌ترین آثار را برجای خواهد گذاشت.

بر این اساس، امام سجاد (ع) می‌فرماید: «حق کسی که از تو نصیحت می‌خواهد، این است که او را تا حد توانایی‌ات، نصیحت کنی و با او مدارا کرده و مهربان باشی».^۲ در این رویکرد «تربیت» فراتر از یک وظیفه و حتی دلسوزی است و نشئت گرفته از روح مهرورز و انسان‌دوست مربی و مبلغ دین است. عشق به خوبی‌ها و عشق به سعادت و نیکفرجامی انسان‌ها، او را به اصلاح و تربیت آنان وامی‌دارد و از روی شفقت و محبت، راهنمایی و پرورش روحی آن‌ها را بر عهده می‌گیرد.

خواجه نصیرالدین طوسی می‌گوید: «محبت اخیار، چون از انتظار منفعت و لذت حادث نشده باشد، بلکه موجب آن، مناسبت جوهر بود و مقصد ایشان، خیر محض و التماس فضیلت باشد؛ از شائبه مخالفت و منازعت منزّه ماند و نصیحت یکدیگر و عدالت ... به تبعیت حاصل آید».^۳

نتیجه‌گیری

۱. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۲۴.

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۷۶.

۳. اخلاق ناصری، ص ۲۶۷.

خانواده مهدوی به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان اجتماعی در آستانه ظهور امام زمان (عج) می‌تواند با عبور از معیارها و شاخصه‌های مشخصی به یک جامعه ایده‌آل دست یابد. محبت و رحمت بین همسران، نقش تربیتی والدین، صداقت و راستی در روابط، انتظار فعال برای ظهور و دعا و نماز جمعی، همگی اجزای کلیدی را تشکیل می‌دهند که بنیاد خانواده را مستحکم می‌کنند.

این شاخص‌ها نه تنها در تقویت روابط درون خانوادگی موثرند، بلکه به شکل‌گیری جامعه‌ای سالم و متعالی که منتظر تغییرات مثبت و ظهور منجی است، کمک می‌کنند. با این رویکرد، خانواده‌ها می‌توانند به عنوان الگوهایی از زندگی مهدوی عمل کنند و با عمل به ارزش‌های دینی و اخلاقی، به احیای اجتماعی مثمر ثمر و پایدار دست یابند.

در نهایت، ترویج این شاخصه‌ها در زندگی روزمره می‌تواند به ایجاد فرزندی با ایمان و بااخلاق منجر شود که در آینده مدیریت جامعه مهدوی را به عهده خواهند گرفت.

شاخص‌های مطرح در خانواده مهدوی عبارتند از : خود سازی که فرد را به فطرت پاک الهی و مسیر هدایت پیش می‌برد. تقویت ایمان و تقوای الهی که پایه ی هدایت انسان می باشد. صبر و بردباری در برابر مشکلات و محبت و دوستی.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضر الفقیه، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۵.
- ۲- ابن بطریق، یحیی بن حسن، عمدة عیون صحاح الاخبار، مؤسسة النشر الإسلامی، ۱۳۹۴.
- ۳- اختریان، فرهنگ فارسی به فارسی پیام، نشر محمد.
- ۴- امینی، ابراهیم، خودسازی، انتشارات شفق، ۱۳۷۴.
- ۵- حرّ عاملی، محمد بن حسن، اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، بیروت، موسسه العلمی للمطبوعات، ۱۴۲۵ق.
- ۶- صافی گلپایگانی، لطف الله، گفتمان مهدویت، قم، مسجد جمکران، ۱۳۸۵.
- ۷- طبرسی، فضل بن حسن، إعلام الوری بأعلام الهدی، قم، مؤسسة آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، ۱۳۷۵.
- ۸- طبرسی، علی بن حسن، مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، دار الثقلین، ۱۳۹۲.
- ۹- طبری، محمد بن جریر، دلائل الامامه، بنیاد بعثت، ۱۳۹۵.
- ۱۰- فرزی، محمدعلی، امید سبز، دار الحسین، ۱۳۸۵.
- ۱۱- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، قم، دار الحديث.
- ۱۲- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول الکافی، تحقیق محمدجواد الفقیه، بیروت، دارالاضواء، ۱۴۱۳ق.
- ۱۳- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، قم، اسلامیه، ۱۳۸۶.
- ۱۴- مستتر، دار، مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری، ترجمه محسن جهانسوز، تهران، کتابفروشی ادب، ۱۳۱۷.
- ۱۵- معین، فرهنگ فارسی، انتشارات فراهین.
- ۱۶- موسسه معارف اسلامی، جمعی از محققین، معجم احادیث امام مهدی، بنیاد معارف اسلامی، ۱۳۸۷.
- ۱۷- موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۶۱.
- ۱۸- نصیر الدین طوسی، محمد بن محمد، اخلاق ناصری، تهران، خوارزمی، ۱۳۷۴.

- ۱۹- نعمانی، محمدبن ابراهیم، الغیبه، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۹۷ق.
- ۲۰- نوری طبرسی، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم، موسسه ال البيت لاحیاء التراث، ۱۳۶۵.
- ۲۱- هاشمی شهیدی، سیداسدالله، ظهور حضرت مهدی از دیدگاه اسلام، مذاهب و ملل جهان دوم، قم، مسجد جمکران، ۱۳۸۱.